

Lars-Göran Tedebrand, *När spetälskan försvann i Sverige: Från medeltidens hospital till Järvsö sjukhus för spetälska* (Umeå: Kungl. Skytteanska Samfundet 2021). 138 s.

Lepra förekommer i dag främst i tropiska länder och sjukdomen har sedan länge varit försvunnen från Sverige. Tänker vi på sjukdomens historiska närvaro i Europa associerar nog många av oss lepra framför allt med medeltidens särskilda spetälskehospital. Lars-Göran Tedebrand lyfter dock i sin bok fram sjukdomens mer sentida förekomst i Sverige, där det senaste fallet diagnostiserades så sent som 1945. Sjukdomen har ofta benämnts spetälska, medan den medicinska termen är lepra. Den har också fått namnet Hansens sjukdom efter den norske läkaren Armauer Hansen som år 1873 lyckades identifiera leprabakterien. Trots att lepra är en bakteriell sjukdom med luftburen smitta är smittorisken mycket låg. Det är först vid ständig samvaro i små ohygieniska bostäder som verklig smittorisk föreligger och inkubationstiden kan vara över 20 år. Dessa svårtydda smittspridningsmönster har bidragit till mystiken kring sjukdomen.

Tedebrand tecknar spetälskans historia i bred bemärkelse, där långa linjer dras både bakåt i historien och fram i nutid. Författaren har gått igenom en stor variation av källor, så som äldre medicinska publikationer, dagstidningar, mortalitetsstatistik, och nationellt så väl som lokalt arkivmaterial, däri en omfattande genomgång av Järvsö spetälskesjukhus arkiv. Boken är rikt illustrerad och relativt kortfattad med sina 138 sidor. Bilderna väcker intresse och illustrerar olika aspekter av framställningen, såsom porträtt av de läkare som bidrog till att lösa sjukdomens gåtfulla spridningssätt, litterära verk med koppling till lepra, kyrkliga utsmyckningar, utdrag ur källmaterial och fotografier av sjukhusmiljöer. Fotografierna från spetälskeön Spinalonga på Kreta och från Järvsö sjukhus är tagna av författarens hustru Brita Tedebrand, vilket vittnar om författarens resor för att uppleva sjukhusmiljöerna på plats.

Den medicinska terapins utveckling beskrivs kortfattat där historiska behandlingar, däribland isolering och olika mer eller mindre verksamma kurer, har ersatts med antibiotikabehandling. Fokus är på Sverige, men internationella utblickar görs. Tecknandet av den historiska utvecklingen av lepravården i Sverige inleds med nedslag i de medeltida spetälskehospitalen. Statistik över dödligheten i spetälska visas därefter med hjälp av Tabellverkets befolkningsstatistik med uppgifter om döda i sjukdomen under åren 1774–1830. Då sjukdomen inte alltid tagits med i de statistiska redogörelserna och tidvis även samredovisats med andra hudåkommor utnyttjas inte hela tabellverksmaterialet för perioden 1749–1859. En fördjupad analys över dessa förändringar hade varit intressant, där leprans relation till andra åkommor

inklusive syfilis kunde givits större utrymme. I den statistik som redovisas framträder dock betydande regionala skillnader där spetälska visserligen aldrig var en stor dräpare, men ändå hade en tydlig geografisk hemvist. På församlingsnivå framträder två endemiska kluster, dels Stockholms stad, dels några hälsingeförsamlingar kring Ljusnan. Det sistnämnda klustret är det mest framträdande och det var just vid Ljusnan i Gävleborgs län som Medicinalstyrelsen i mitten av 1800-talet valde att placera ett sjukhus för spetälska.

Bokens fördjupande källstudie har fokus på just Järvsö sjukhus. Sjukhuset tog emot sina första patienter år 1864 och stängdes först på 1940-talet. Genom författarens källstudier ges vi inblick i livet på sjukhuset, dess drift och viss statistik över leprapatienter. Även Provinsialläkare J. A. Hedenströms rapporter över sina hembesök hos leprasjuka i Järvsö provinsialläkardistrikt i början av 1860-talet ges utrymme i beskrivningen, och det görs bredare historiska utblickar kring den ekonomiska utvecklingen i Hälsingland. I berättelsen om Järvsö sjukhus möter vi ett flertal patientöden. En av dessa är bondmorän Lena som intogs på sjukhuset 1888 och ett par år senare rymde hem för att förenas med sin man och sina barn. Familjen var dock rädd för smitta och efter några dagar återfördes Lena till sjukhuset där hon sedan avled några år senare.

Det är just i de detaljerade beskrivningarna av spetälskevården och dess patienter som boken har sin styrka. Kanske hade framställningen därför gynnats av att enbart fokusera på spetälskans senare historia. Det finns en viss spretighet i framställningen där den medeltida spetälskevården behandlas och där det ges litterära och vetenskapshistoriska utblickar, innan vi når fram till sjukdomens mer sentida historia i det svenska lokalsamhället. Här hade Järvsö sjukhus och hemsjukvården i Hälsingland med fördel kunnat ges större utrymme, där också frågan om varför spetälskan hade sitt fäste i just Hälsingland hade kunnat fördjupas. Men det korta formatet med en rikt illustrerad framställning tyder på att författaren haft en bred läsekrets i åtanke: *När spetälskan försvann i Sverige* är en populärvetenskaplig framställning av spetälskans historia skriven av en kunnig historiker, och den historie- och släktforskarintresserade allmänheten, så väl som verksamma historiker, kan ha stort utbyte av dess innehåll. Det är en bok fylld med intressant fakta som varmt rekommenderas.

Lunds universitet

HELENE CASTENBRANDT